

працюємо з педагогами

Якщо театр, за відомим висловом Костянтина Станіславського, починається з гардеробу, то, безперечно, у школі все починається з учителя. Який він — сучасний учитель, що своєю майстерністю запалив в учнів інтерес до свого навчального предмета, і чи можна навчитися педагогічної майстерності?

Світлана САФАРЯН,
доцент кафедри методики
мов та літератури
ІППО Київського університету
імені Бориса Грінченка,
канд. пед. наук

Педагогічна майстерність як ключ до успіху

Стати висококваліфікованим фахівцем — мета, яку ставить перед собою цілеспрямований педагог. Однак які його особистісні надбання сприятимуть ліпшим результатам у вихованні, навчанні та розвитку учнів?

Педагог протягом усього професійного життя зорієнтований на розвиток свого творчого потенціалу, вершиною якого має стати педагогічна майстерність. А розкривається вона зазвичай в ефективній діяльності. Так, дехто з науковців (Ніна Кузьміна, Микола Кухарев) визначають педагогічну майстерність як **найвищий рівень педагогічної діяльності**, який виявляється у тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних результатів. Інші (Олександр Щербаков) вважають, що це високе мистецтво виховання і навчання, синтез наукових знань, умінь та навичок методичного мистецтва й особистісних якостей педагога.

Педагогічна майстерність не обмежується високим рівнем розвитку спеціальних загальних умінь педагога, оскільки в ній насамперед проявляється найвища форма активності особистості педагога у професійній діяльності, що ґрунтується на гуманізмі. Незважаючи на те що педагогічна майстерність виявляється у діяльності, її сутність розкривається в таких складових, як:

- особистість педагога;
- життєва позиція педагога;
- здатність педагога виявляти творчу ініціативу.

Активна діяльність педагога полягає в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії в кожній конкретній педагогічній ситуації.

Вітчизняний педагог Іван Зязюн педагогічною майстерністю вважає **комплекс властивостей особистості**, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Для того щоб сприяти розвитку учнів, педагог насамперед **має здійснювати рефлексію всіх компонентів професійної діяльності**: мети, суб'єктів, засобів, результату. Спрямованість на учнів як прагнення співучасті в їхньому розвитку дає йому змогу чітко визначити мету і стимулює пошук способів її реалізації — педагогічних технологій і педагогічної техніки.

Ключові слова:
*педагогічна майстерність;
властивості педагогічної
майстерності; складові
педагогічної майстерності;
рівні володіння педагогічною
майстерністю*

Властивості педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність характеризується певними властивостями. До **властивостей педагогічної майстерності належать**:

- гуманістична спрямованість педагогічної діяльності;
- професійна компетентність педагога;
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка.

Розглянемо властивості педагогічної майстерності детальніше.

Однією з найважливіших ознак педагогічної майстерності є гуманістична спрямованість на іншу особистість, утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і взаємин між людьми. У гуманістичній спрямованості проявляється ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту і засобів.

Гуманістична спрямованість тісно пов'язана із педагогічною. Педагогічна спрямованість є багатоаспектною і охоплює такі **ціннісні орієнтації педагога**:

- щодо себе — самоутвердження;
- щодо учнів — адаптування учнівського колективу і кожного учня в конкретних умовах;
- щодо мети педагогічної діяльності — допомога учневі в розвитку.

Педагогічна спрямованість насамперед проявляється у здатності педагога бачити «великі» завдання в «малих» справах, формулювати конкретні цілі своєї діяльності. Для **діагностування педагогічної спрямованості педагогів** можна скористатися тестами на визначення схильності педагогів до професійної діяльності, рівня комунікативності, контактності, емоційної стабільності та здатності керувати психологічним самопочуттям (*див. Додаток*).

Педагогічна майстерність оснований на професійній компетентності педагога. З одного боку, знання педагога звернені до навчального предмета, якому він навчає, а з іншого — до учнів, психологічні особливості яких йому мають бути добре відомі. Готуючись до уроку, педагог обмірковує його змістове наповнення, технології, урахує особливості сприйняття матеріалу учнями цього віку, класу, зважає на власні можливості. Тому, основою професійної компетенції педагога є знання психології та педагогіки, навчального предмета і методики його викладання.

Наявність комплексу професійних педагогічних знань передбачає вміння педагога синтезувати матеріал для розв'язання конкретних педагогічних завдань. Ці знання є особистісно усвідомленою системою з власними оцінюваннями та критичними судженнями. Із цього приводу вітчизняний педагог Антон Макаренко зазначав: «Головне в житті не знання, а та гармонія, яка виявляється, коли знання добре вміщені у душі...».

Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності

Гуманізм (від лат. *humanitas* — людяність, *homo* — людина) — це система ідей і поглядів на людину як на найбільшу соціальну цінність, створення умов для її повноцінного життя і фізичного та духовного розвитку

Професійна компетентність педагога

Професійна компетентність педагога (від лат. *competens* — відповідний, здібний) — базова характеристика діяльності педагога; сукупність його особистісних якостей, загальної культури, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності, інтеграція яких продукує результативність педагогічної діяльності

Педагогічні здібності

Майстерність педагога полягає в «олюдненні» знань, умінні висловлювати крізь призму накопичених знань власний погляд на світ і захоплювати учнів навчальним процесом. Адже, оволодіння професійною компетентністю потребує від педагога добре розвиненого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати, синтезувати здобуті знання, уявляти технологію їхнього застосування.

Окрім розвиненої гуманістичної спрямованості та накопичених професійних знань, педагог повинен володіти здібностями до педагогічної роботи. Вони є індивідуальною передумовою його успішної діяльності та стимулюють професійне зростання.

Науковці виокремлюють такі **провідні здібності до педагогічної діяльності**:

- *комунікативні* — потреба і вміння ефективно організувати спілкування, викликати позитивні емоції у співрозмовника й отримувати задоволення від процесу спілкування;
- *перцептивні* — проникливість, уважність, інтуїція, здатність сприймати й розуміти іншу людину;
- *динамізм особистості* — здатність активно впливати на іншу особистість;
- *емоційна стабільність* — уміння володіти собою, здійснювати самоконтроль, саморегуляцію незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив;
- *оптимістичне прогнозування* — прогнозування розвитку особистості, основане на її позитивних якостях;
- *креативність* — здатність до творчості, генерування оригінальних ідей, уміння швидко знаходити нетрадиційний вихід із проблемних ситуацій.

Педагогічна техніка

Необхідність піклуватися не лише про сутність педагогічної діяльності, а й про **форму виявлення своїх намірів, духовного потенціалу** засвідчує педагогічна техніка.

Педагогічна техніка **охоплює такі вміння**:

- *керувати своєю поведінкою* — мімікою, пантомімікою, емоціями, мовленням, увагою, уявою, диханням, дикцією, голосом, темпом розповіді;
- *впливати на особу та колектив* — установлювати вербальний і невербальний контакт, спрямовувати педагогічне спілкування, володіти технікою навчання.

Педагогічна техніка — форма організації поведінки педагога, прийоми володіння собою та прийоми впливу на інших

Розрізняють такі види педагогічної техніки, як внутрішня та зовнішня. **Внутрішня педагогічна техніка** передбачає

налаштовування педагога на майбутню діяльність шляхом впливу на розум, волю та почуття особи. Натомість **зовнішня педагогічна техніка** проявляється в міміці, голосі, рухах, пластиці педагога.

Складові педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність охоплює певні складові. До них належать:

- духовність педагога;
- ґрунтовне знання навчального предмета;

- розуміння мети і завдання навчання;
- володіння технологією добору навчального матеріалу;
- знання, розуміння і володіння методикою навчання;
- чітке розуміння результатів навчання;
- добре організована мотивація навчання;
- режисура уроку та артистизм учителя;
- знання реальних можливостей учнів і уміння розвивати їхні здібності;
- уміння дочекатися успіху кожного учня.

Микола Реріх зазначав: «Іскра, що запалює творчість, закладає в самому зерні духу». Духовність педагога відіграє провідну роль у творчому вибудовуванні навчально-виховного процесу. Тому **для визначення духовної спрямованості педагога** насамперед необхідно дати відповідь на запитання: чи насправді людина хоче ним стати? Ствердна відповідь на запитання констатує, що людині притаманний «дух учителювання», тобто бажання навчати, спілкуватися з учнями. І якщо це дарує їй радість — вона може стати Майстром.

Грунтовне знання навчального предмета повинно підкріплювати **вміння подати знання як власний погляд на певні явища та події**. Педагог має постійно цікавитися науковими знахідками, розширювати кругозір, щоб виробити власний стиль, систему принципів і переконань, ставлення до різних наукових концепцій. Лише за таких умов він зможе представити учням цікаві історичні дані, факти, приклади, розкриє філософію навчального предмета тощо.

Унаслідок суспільно-історичного розвитку перед педагогічною громадськістю постають усе нові завдання. Відповідно педагог має **реагувати на інновації та усвідомлювати свою місію**, тобто розуміти мету і завдання професійної діяльності, узгоджувати її зі змістом навчального предмета. Учні мають збагнути, навіщо вчити предмет і як знадобляться отримані знання у майбутньому.

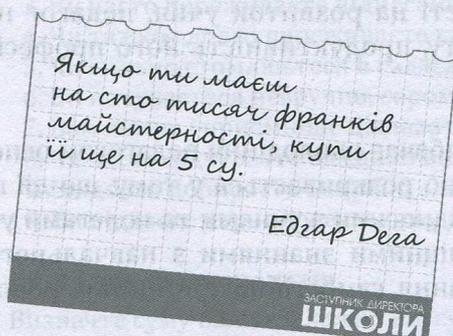
Відповідальним завданням педагога є оволодіння технологією доцільного добору навчального матеріалу до певного уроку чи теми. Адже за відмінного знання навчального предмета неможливо передати знання учням, якщо чітко не визначити обсягу матеріалу,

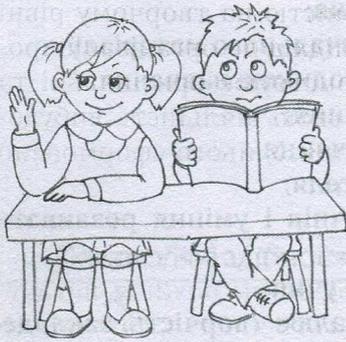
головне і другорядне. Якщо педагог перевантажить свою розповідь на уроці надмірною кількістю фактів, учні не запам'ятають і не захочуть повторити їх чи вивчити за підручником. Тому **важливо «дозувати» навчальний матеріал**, який педагог викладатиме на уроці.

Складовою педагогічної майстерності є грамотний **добір сучасних технологій навчання та їхнє раціональне використання**. Педагог зобов'язаний знати, чого навчати, уміти використовувати всю палітру методів, прийомів, видів і форм навчання. Та-

кож він має грамотно послуговуватися різними інноваційними засобами навчання.

Результативність педагогічної діяльності забезпечить педагогічне прогнозування, тобто поетапна, поступова, планомірна діяльність педагога. Лише чітке розуміння педагогом результатів навчання

сприятиме тому, що результат і мета навчання збіжаться: учні будуть задоволені процесом навчання, отримають міцні знання, у них сформуються необхідні вміння і навички.

Мотивувати учнів до навчання — одна із основних складових їхньої успішності. Від того, **чи зможе педагог одразу зацікавити учнів**, залежить як мінімум чверть успіху, адже педагог — завжди майстер настрою, мобілізації до навчальної діяльності.

Кожний педагог є режисером свого уроку. Він **режисує свою діяльність упродовж усього періоду навчання** і конкретно на певному уроці. Водночас педагог — артист. Його артистизм полягає в мистецтві спілкування з учнями, умінні імпровізувати.

Оскільки педагог постійно проводить уроки в різних класах, має справу з різними учнями, необхідно знати потенціал кожного з них. Учні по-різному налаштовані на особистість педагога. Тому дуже важливо вірити у можливість кожного учня, щоб розкривати і розвивати його здібності.

Уміння **дочекатися успіху кожного учня** передбачає такі риси характеру педагога, як терплячість і глибоку віру в успіх. Вірити не стільки у свій талант навчити кожного учня, скільки в те, що кожний зуміє опанувати навчальний предмет. Педагог має планомірно допомагати учню «йти від успіху до успіху», і неважливо, значними чи не дуже будуть ці досягнення, адже головне, щоб вони були.

Рівні володіння педагогічною майстерністю

Оволодіння педагогічною майстерністю відбувається на таких рівнях:

- елементарний;
- базовий;
- досконалий;
- творчий.

Елементарний

На елементарному рівні педагог демонструє лише деякі якості професійної діяльності. Найчастіше — це володіння знаннями з навчального предмета і виконання простої педагогічної дії. Проте якщо немає спрямованості на розвиток учня, педагог не опанував техніку організації діалогу, продуктивність його професійної діяльності ще низька.

Базовий

Базовий рівень передбачає оволодіння педагогом основами педагогічної майстерності. Воно розкривається у тому, що дії педагога гуманістично спрямовані, відносини з учнями та колегами успішно розвиваються, він володіє міцними знаннями з навчального предмета і методикою його викладання, самостійно організовує роботу на уроці.

Досконалий

Досконалий рівень педагогічної майстерності характеризують:

- чітка спрямованість дій;
- висока якість дій;
- логічна взаємодія у спілкуванні.

Педагог самостійно планує і організовує свою діяльність. Головним його завданням на уроці є розвиток особистості учня.

Творчий

Про оволодіння педагогічною майстерністю на творчому рівні свідчить ініціативність педагога і творчий підхід до організації професійної діяльності. Педагог самостійно конструює оригінальні та педагогічно доцільні прийоми взаємодії, а свою діяльність вибудовує, спираючись на рефлексивне аналізування. У нього сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності.

Отже, високий рівень педагогічної майстерності надає новій якості роботі педагога: формується його професійна позиція, що акумулює всі вищі рівні спрямованості, знань і готовності до дії; розвинуті знання стають інструментом для самоаналізування; високий рівень здібностей стимулює саморозкриття особистості, а вдосконалення педагогічної техніки — пошук результату, адекватного задуму.

Додаток

КОМПЛЕКТ ТЕСТІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тест на визначення схильності педагогів до професійної діяльності

Інструкція

Шановний колего! Пропонуємо Вам перелік якостей. Оцініть, наскільки вони притаманні Вам. Навпроти кожного твердження поставте бали відповідно до відповіді: 5 — «так», 4 — «здебільшого так», 3 — «важко сказати», 2 — «швидше за все, що ні», 1 — «ні». Відповідайте не роздумуючи.

Бланк запитань

1. Чи вважають оточуючі, що Ви вразливі в спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?
2. Чи довго зберігаєте «осад» від переживань, що виникають під час спілкування (досада, радість, смуток)?
3. Чи часто переживаєте піднесення та погіршення настрою?
4. Чи важко і довго переживаєте критику на свою адресу?
5. Чи сильно стомлюєтеся в галасливій компанії?
6. Ви почуваетесь незручно, соромитесь, коли доводиться знайомитися з новими людьми?
7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжок, ніж запитати про це в інших?
8. Чи часто відчуваєте бажання відпочити, побути на самоті?
9. Ви довго добираєте потрібні слова у процесі спілкування?
10. Ви віддаєте перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?

Оброблення результатів

Визначте суму балів. Залежно від суми балів можна зробити такі висновки:

- 41–50 балів — Вам не дуже підходять професії з частими і напруженими міжособистісними контактами;
- 31–40 балів — Ви відчуваєте постійний дискомфорт через те, що доводиться переборювати зусиллям волі;
- 21–30 балів — робота завдає певних незручностей, проте загалом задовольняє Вас;
- 10–20 балів — Вам повністю підходить робота, пов'язана зі спілкуванням.

Тест «Діагностика рівня комунікативності»*(за Володимиром Ряховським)***Інструкція**

Шановний колего! Пропонуємо Вам відповісти на запитання для визначення рівня комунікативності. Навпроти кожного твердження поставте бали відповідно до відповіді: 2 — «так», 1 — «іноді», 0 — «ні».

Бланк запитань

1. У Вас запланована ділова зустріч. Чи вибиває Вас з колії її очікування?
2. Чи відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту?
3. Чи ніяковієте, якщо отримали доручення публічно виступити?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження туди, де ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб не поїхати?
5. Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями з іншими?
6. Чи дратуєтеся, коли незнайома людина звертається до Вас на вулиці з проханням (показати дорогу, назвати час тощо)?
7. Чи вірите, що існує проблема батьків і дітей, яким важко порозумітися?
8. Чи посоромитесь нагадати знайомому про неповернений борг?
9. У кафе Вам принесли неякісну страву. Чи промовчите Ви?
10. Залишившись наодинці з незнайомою Вам людиною, не розпочнете з нею розмову, відчуватимете себе обтяженим, коли вона заговорить першою?
11. Якщо попереду велика черга, Ви ідете геть чи стаєте в неї?
12. Чи боїться Ви брати участь у будь-якій комісії з розгляду конфліктної ситуації?
13. Ви оцінили мистецькі твори по-своєму. Ви не враховуєте оцінки інших?
14. Почувши у кулуарах висловлювання помилкових поглядів, Ви промовчите?
15. Чи викликає у Вас неприємне відчуття потреба допомогти комусь розібратися в певному службовому питанні?
16. Вам краще презентувати свої міркування в письмовій формі, ніж усно?

Оброблення результатів

Підрахуйте суму балів. Визначте рівень своєї комунікабельності:

- 30–32 бали — Ви явно не комунікабельні;
- 25–29 балів — Ви замкнуті, мовчазні, віддаєте перевагу самотності;
- 19–24 бали — Ви певною мірою комунікабельні, відчуваєте цілком упевнено у незнайомих обставинах;
- 14–18 балів — у Вас нормальний рівень розвитку комунікабельності;
- 9–13 балів — Ви достатньо комунікабельні, а іноді занадто;
- 4–8 балів — дуже високий рівень комунікабельності, Ви завжди легко беретеся за будь-яку справу, але не завжди доводите її до кінця;
- 0–3 бали — Ваша комунікабельність має хворобливий характер: Ви балакучі, запальні й образливі, втручаєтесь у всі справи, навіть коли не компетентні в них.

Тест на діагностування рівня емоційної стабільності та здатності керувати психологічним самопочуттям*(за Гансом Айзенком)***Інструкція**

Шановний колего! На запропоновані запитання, які дадуть змогу діагностувати рівень вашої емоційної стабільності, здатності керувати психологічним самопочуттям, дайте відповіді «так» або «ні».

Бланк запитань

1. Чи часто Ви відчуваєте потребу мати друзів, які вас розуміють, можуть підбадьорити, утішити?
2. Чи не вважаєте Ви, що складно відповідати «ні»?
3. Чи часто у Вас бувають піднесення та пригнічення настрою?
4. Чи часто Ви почуваетесь нещасним(ою) без вагомих на те причин?
5. Чи виникає у Вас почуття ніяковості та хвилювання, коли хочете розпочати розмову із симпатичним(ою) незнайомцем(кою)?
6. Чи часто Ви тривожитесь з приводу того, що зробили або сказали щось таке, чого не варто було робити чи казати?
7. Чи легко Вас образити?
8. Чи правильно, що Ви іноді сповнені енергії настільки, що все горить у руках, а іноді зовсім мляві?
9. Чи часто Ви мрієте?
10. Чи часто Вас непокоїть почуття вини?
11. Чи вважаєте Ви себе людиною збудливою і чутливою?
12. Чи часто після виконання певної справи Ви відчуваєте, що могли б зробити краще?
13. Чи трапляється, що Вам не спиться через різні думки?
14. Чи буває у Вас прискорене серцебиття?
15. Чи спостерігаються у Вас напади тремтіння?
16. Чи хвилюєтеся Ви з приводу якихось неприємних подій, які могли б відбутися?
17. Чи часто Вам сняться жахи?
18. Чи турбує Вас якийсь біль?
19. Чи можете Ви себе назвати нервовою людиною?
20. Чи легко Ви ображаєтеся, коли люди вказують на ваші помилки в роботі або на особисті недоліки?
21. Чи непокоїть Вас почуття, що ви у чомусь гірші за інших?
22. Чи дбаєте Ви про своє здоров'я?
23. Чи страждаєте Ви через безсоння?

Оброблення результатів

Підсумуйте кількість позитивних відповідей. За кожен відповідь «так» поставте один бал. Якщо Ви набрали 12 і більше балів — для Вас характерна низька емоційна стабільність. Менше 12 балів свідчить про достатньо сформовану емоційну стабільність.

Опитувальний листок Форверга на контактність**Інструкція**

Шановний колего! Пропонуємо Вам дати відповідь на запитання, за якими визначите, наскільки Ви контактні. Для цього необхідно оцінити свої якості за дев'яти бальною шкалою. Бал 5 означає, що Ви маєте зазначену якість і більше віддаєте, ніж отримуєте. Менше 5-ти балів — Ви наділені якістю меншою мірою, більше 5-ти — зазначена властивість активно розвивається.

Емпатія

Я бачу світ очима інших людей. Я розумію інших, можу відчувати себе на їхньому місці. Я розумію настрої співрозмовника і відповідно реаую на них.

1   2   3   4   5   6   7   8   9

Теплота, повага

Я різними засобами виявляю, хоча й не завжди обов'язково відчуваю, що сприймаю іншого. Я розумію вчинки інших, хоча не завжди згоден із ними. Я активно підтримую інших.

1   2   3   4   5   6   7   8   9

Відвертість, щирість

Я більш відверта людина у взаємодії з іншими, ніж фальшива. Я не ховаюсь за ролями та масками. Усі добре знають мою позицію. Я залишаюся самим собою у спілкуванні з іншими.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Конкретність

Я не промовляю загальних фраз, коли говорю з іншими, «не ходжу навколо», керуюся конкретним досвідом і поведінкою. Я намагаюся говорити чітко, ясно і точно.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Ініціативність

У взаєминах з іншими я швидше дію, ніж реауюю. Я налагоджую контакт, не чекаючи, коли почнуть контактувати зі мною. Я спонтанна людина. Я завжди виявляю ініціативу щодо інших людей.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Безпосередність

Я дію відкрито і прямо у взаєминах із людьми, що мене оточують, не роздумуючи про те, як виглядатиму та як мене сприйматимуть.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Оброблення результатів

Відповіді аналізують і визначають, у якій мірі педагогові притаманні зазначені якості, необхідні для успішної комунікації з оточенням.

Портал освітян України «Педрода»

ПРЕЗЕНТУЄ

*Ранкова кава
із заступником
директора школи*

Остання п'ятниця місяця

Заходьте на форум www.pedrada.com.ua/forum
та обговорюйте важливі робочі питання з колегами

МЦФЕР-Україна
Освіта